

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 16. října 2008 ve věci č. 5608/05 – *Renolde proti Francii*

Senát páté sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že vnitrostátní orgány nedostály svému pozitivnímu závazku plynoucímu z článku 2 Úmluvy, jelikož nepřijaly všechna nezbytná opatření k ochraně práva na život duševně nemocného bratra stěžovatelky, který spáchal sebevraždu oběšením v samovazbě. Dále jednomyslně shledal porušení článku 3 Úmluvy, jelikož byl bratru stěžovatelky uložen kázeňský trest samovazby po dobu 45 dní, bez ohledu na jeho duševní stav.

I. Skutkové okolnosti

Dne 20. července 2000 spáchal bratr stěžovatelky sebevraždu oběšením ve věznici, kam nastoupil na konci června 2000 do vazby z důvodu obvinění z napadení a krádeže. Krátce po přijetí se bratr stěžovatelky pokusil o sebevraždu podřezáním zápěstí, což dle psychiatrického vyšetření vykonal ve stavu halucinace zapříčiněné akutní psychotickou dekompenzací. Následně byl přemístěn do samostatné cely a byl podroben zvláštnímu dohledu. Byla mu předepsána antipsychotická a anxiolytická medikace. Léky pro denní užití mu dodávala zdravotní sestra dvakrát týdně, avšak nikdo následně neověřoval, zda je podle předpisu skutečně užil. Dne 4. července bratr stěžovatelky napadl dozorkyni, za což mu byl v kázeňském řízení uložen trest umístění do samovazby na dobu 45 dní. Tam byl kontrolován každou půl hodinu. Bratr stěžovatelky se v samovazbě domáhal ukončení tohoto opatření a byl popisován jako velmi neklidný, trpěl halucinacemi, někdy nebyl schopen souvisle mluvit. V jednom ze svých dopisů stěžovatelce vyjádřil myšlenky na ukončení svého života a svou celu přirovnal k hrobce. Byl navštíven svou právní zástupkyní, která s poukazem na jeho neschopnost vést souvislý rozhovor zaslala dopis soudci, v němž žádala vypracování odborného posudku, zda je pobyt ve vazbě slučitelný s jeho zdravotním stavem a zda by bratr stěžovatelky neměl podstoupit léčbu. Přes uvedené střežení se vězni podařilo oběsit v cele na prostěradle.

V následném trestním řízení vedeném před vnitrostátními soudy byl vypracován toxikologický znalecký posudek, z něhož vyplynulo, že bratr stěžovatelky již několik dní neužil svou pravidelnou medikaci. Dle slov vyslechnutého zdravotnického personálu však nebyl důvod k podezření, že bratr stěžovatelky neužívá medikaci řádně, a proto jej nekontrolovali. Sestry údajně nepozorovaly ani vážnější poruchy chování, deprese nebo hrozící riziko spáchání sebevraždy, a to ani v den úmrtí. Vnitrostátní soudy následně ohledně úmrtí bratra stěžovatelky neshledaly pochybení ze strany zdravotnického personálu ani vězeňské služby.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

Stěžovatelka předně namítala, že vnitrostátní orgány nepřijaly všechna nezbytná opatření k tomu, aby ochránily právo na život jejího bratra, které je zakotveno v článku 2 Úmluvy.

Soud připomněl, že článek 2 Úmluvy ukládá za určitých okolností vnitrostátním orgánům i pozitivní závazek přijmout preventivní opatření k ochraně života jednotlivce před jiným jednotlivcem, nebo i před ním samotným (*Tanribilir proti Turecku*, č. 21422/93, rozsudek ze dne 16. listopadu 2000, § 70; či *Keenan proti Spojenému království*, č. 27229/95, rozsudek ze dne 3. dubna 2001, § 89). Tento závazek je však třeba vykládat takovým způsobem, aby na vnitrostátní orgány nebylo uvaleno nesplnitelné či nepřiměřené břemeno. Soud dále zdůraznil zranitelnou pozici osob, které se nachází ve vazbě, a připomněl, že zvláštního zřetele je třeba dbát na zranitelnost osob s duševním onemocněním.

Soud se v projednávané věci zabýval tím, zda vnitrostátní orgány věděly či měly vědět o skutečnosti, že byl bratr stěžovatelky v bezprostředním nebezpečí sebevražedného jednání, a pokud ano, zda také učinily všechna opatření, aby tomuto nebezpečí zabránily. Soud poznamenal, že i přes pravidelný

dohled zdravotnického personálu a léčbu medikamenty docházelo k znepokojivému chování bratra stěžovatelky, jako například útok na dozorce, stopy po dřívějším sebepoškozování, nesouvislé výroky nebo vyjádření sebevražedných myšlenek v jednom z jeho dopisů, který navíc musel podléhat kontrole vězeňské služby. Soud proto konstatoval, že počínaje prvním pokusem o sebevraždu si byly příslušné orgány vědomy skutečnosti, že bratr stěžovatelky trpěl psychotickou poruchou, která by mohla zapříčinit jeho sebepoškození.

Dále se Soud zabýval otázkou, zda byla přijata všechna nezbytná opatření, která by bylo možno rozumně požadovat, aby bylo nebezpečí zabráněno. Soud poznamenal, že vnitrostátní orgány za tím cílem vyvinuly úsilí v podobě častých kontrol zdravotnickým personálem, který bratra stěžovatelky zhlédl desetkrát v období od prvního pokusu o sebevraždu po jeho úmrtí, umístěním do samostatné cely a následně zvýšeným dohledem v samovazbě. Soud neshledal známky nedbalosti ani nedostatečného dohledu ze strany příslušných vnitrostátních orgánů ani v den úmrtí bratra stěžovatelky. S odkazem na svou předchozí judikaturu však připomněl, že zadržené osoby trpící závažným duševním onemocněním by měly být přijaty do zdravotnického zařízení, které má pro tyto účely zřízeno zvláštní oddělení s potřebným vybavením a proškoleným personálem (*Rivière proti Francii*, č. 33834/03, rozsudek ze dne 11. července 2006, § 71 a 72). Ačkoliv se však bratr stěžovatelky již jednou pokusil o sebevraždu a byla mu stanovena psychiatrická diagnóza, nebyly doloženy žádné úvahy o jeho možném přesunu do psychiatrického zařízení. Neuvažovalo se ani o vypracování odborného posudku o tom, zda je zadržení bratra stěžovatelky slučitelné s jeho duševním stavem, dokud o to na základě jeho zhlédnutí nepožádala jeho právní zástupkyně.

Jelikož nebylo nařízeno přijetí bratra stěžovatelky do psychiatrického zařízení, Soud poznamenal, že mu měla být poskytnuta alespoň léčba odpovídající závažnosti jeho stavu. Vyjádřil také značné pochybnosti o vhodnosti přístupu věznice, podle kterého měl vězeň s psychotickým onemocněním zcela samostatně užívat svou každodenní medikaci, aniž by nad tím ze strany personálu byla zajištěna jakákoliv kontrola. Soud odkázal na závěry znaleckého posudku, z nichž vyplynulo, že pravděpodobnou příčinou sebevraždy byla psychotická porucha bratra stěžovatelky a je možné, že byla spáchána ve stavu halucinace, zvláště pokud nebyla medikace užívána řádně. Přestože skutečná příčina nebyla s jistotou známa, Soud uzavřel, že nedostatečný dohled nad užíváním každodenní medikace přispěl k úmrtí bratra stěžovatelky.

Soud žalovanému státu vytkl také skutečnost, že tři dny po prvním sebevražedném pokusu byl bratru stěžovatelky uložen nejvyšší možný kázeňský trest, a to pobyt v samovazbě po dobu 45 dní. S odkazem na doporučení Výboru ministrů č. R (98) 7 Soud připomněl, že jestliže je použití samovazby u duševně nemocného pacienta nezbytné, mělo by být omezeno na absolutní minimum a co nejdříve nahrazeno individuální ošetřovatelskou péčí. Dále zdůraznil, že zranitelnost duševně nemocných osob vyžaduje přijetí zvláštních ochranných opatření, což platí tím spíše, je-li takovou osobou vězněná osoba, která je umístěna do samovazby po delší dobu. Samovazba má nevyhnutelný dopad na duševní stav a svým izolujícím režimem může riziko sebevražedného jednání zvýšit.

Na základě výše uvedených skutečností Soud dospěl k závěru, že vnitrostátní orgány nedostály svému pozitivnímu závazku ochránit právo na život bratra stěžovatelky. Došlo tak k porušení článku 2 Úmluvy.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka dále namítala, že její bratr byl vystaven nelidskému a ponižujícímu zacházení a trestání ve smyslu článku 3 Úmluvy. Důvod porušení spatřovala v uložení nepřiměřeného kázeňského trestu umístění do samovazby po dobu 45 dní, a to aniž by byl brán ohled na jeho křehký duševní stav.

Soud zdůraznil, že všechny vězněné osoby mají právo na takové podmínky zadržení, které jsou v souladu s lidskou důstojností. Uložená opatření jim nesmějí přivodit větší míru úzkosti a strádání, než jaká nezbytně náleží k samotnému omezení osobní svobody.

Soud konstatoval, že při hodnocení, zda je dané zacházení či trest v rozporu se standardy plynoucími z článku 3 Úmluvy, musí být v případě duševně nemocných osob vzata v úvahu jejich zranitelnost a někdy i jejich neschopnost si účinně stěžovat na následky, jež utrpěly v důsledku zacházení (*Aerts proti*

Belgii, č. 25357/94, rozsudek ze dne 7. července 1997, § 66). Soud konečně zdůraznil, že v případě vězněných osob, které trpí vážným duševním onemocněním a jsou ohroženy rizikem sebevražedného jednání, je třeba přijmout zvláštní opatření, která budou přizpůsobena jejich stavu, a bude tak zajištěn soulad s podmínkami důstojného zacházení (*Rivière proti Francii*, cit. výše, § 75).

Soud poznamenal, že bratr stěžovatelky trpěl úzkostmi a tísni, což vyplývá zejména z dopisu stěžovatelce nebo z výpovědí ostatních spoluvězňů. Přesto mu byl kázeňský trest uložen v nejvyšší možné výši a nebyl přitom brán ohled na jeho duševní stav, ani na skutečnost, že se dopustil prvního obdobného incidentu. Kázeňský trest samovazby zahrnoval též zákaz veškerých návštěv a kontaktů s ostatními vězni. Soud proto uzavřel, že trest, který byl uložen bratru stěžovatelky, nenaplňoval standardy zacházení, které jsou vyžadovány vůči osobám s duševním onemocněním, a založil nelidské a ponižující zacházení a trestání. Došlo proto k porušení článku 3 Úmluvy.

III. Oddělená stanoviska

Soudce Villiger v odděleném stanovisku zdůraznil klíčový problém celého případu, který dle jeho názoru spočívá v chybějícím dohledu nad užíváním předepsané medicíny. Za zvlášť podstatný tento dohled považuje u zranitelných osob s duševním onemocněním, kterým by neužívání předepsané medicíny mohlo způsobit utrpení. Soudce Villiger se pozastavil nad tvrzením ošetřujícího lékaře bratra stěžovatelky, že ověřování užití medicíny by nebylo v souladu s principem důvěry, na němž je založen terapeutický vztah v prostředí nemocnice. Dle názoru soudce může být důvěra významným prvkem ve vztahu mezi lékařem a zodpovědným a zralým pacientem. Pochybuje však o možné existenci vztahu vzájemné důvěry mezi lékařem a zranitelnou osobou, která se navíc již pokusila o spáchání sebevraždy. Vyslovil tedy, že příslušné orgány selhaly v naplnění svých závazků plynoucích z článku 2 Úmluvy vzhledem ke smrti bratra stěžovatelky, jelikož nad ním neprováděly patřičný dohled.